

APIE 1991–2007 METŲ ADMINISTRACINIŲ IR PREKYBOS PASTATŲ ARCHITEKTŪRĄ LIETUVOJE

Audrius Ambrasas

Architektūros katedra, Vilniaus Gedimino technikos universitetas,

Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lietuva. El. paštas audrius@ambrasas.lt; archkat@ar.vgtu.lt

Įteikta 2008 06 26

Santrauka. Remiantis konkrečiais pavyzdžiais apžvelgiama administracinių ir prekybos pastatų architektūros raida per pastaruosius penkiolika metų, jų įtaka miestovaizdžio formavimuisi. Bandoma išvystyti pastatų architektūrinės ir komercinės sėkmės dėsningumus. Aptariama rinkos ekonomikos įtaka pastatų architektūrinei išraiškai ir tipologinėms savybėms. Išdėstoma nuomonė dėl istorinių pastatų pritaikymo ir rekonstruojamų pastatų architektūrinės vertės išsaugojimo. Atkreipiamas dėmesys į architekto vaidmenį globalizacijos procesų fone.

Reikšminiai žodžiai: administraciniai pastatai, prekybos pastatai, daigiafunkciai kompleksai, vizualinė reklama, miestovaizdis.

Įvadas

Administraciniai ir prekybos pastatai sudaro gana didelę miesto „kūno masės“ dalį. Jų lyginamąjį svorį dar labiau padidina tiek privačiam kapitalui, tiek valstybinėms įstaigoms būdingas siekis susireikšminti, dominuoti miesto kontekste. „Visų šalių miestų naująjį veidą formavo <...> administraciniai pastatai“ (Dičius 2007). Straipsnio autoriui pačiam teko dalyvauti projektuojant ir statant keletą šio laikotarpio pastatų, o kadangi „architektūra yra tyrinėjimas, klausimų uždavimas, dialogas ir apskritojo stalo diskusija“ (Viray 2005), tai, remiantis asmenine patirtimi ir konkrečiais pavyzdžiais, straipsnyje aptariama administracinių ir prekybos pastatų įtaka miestovaizdžio kitimui, istorinių pastatų pritaikymo naujai funkcijai problematika, sovietmečio statinių rekonstravimo praktika, architektūrinės ir tipologinės išraiškos kitimas per pastaruosius penkiolika metų. Tai asmeniniu raidos suvokimu pagrįsti vertinimai ir apibendrinimai, nepretenduojantys į objyvią ir išsamią aptariamojo laikotarpio architektūros analizę, nors, kita vertus, anot D. Libeskind, „objektyvią architektūros istoriją galėtų parašyti nebent marsietis“. „Savo <...> straipsniuose <...> buvau subjektyvus ir to subjektyvumo neslėpiau. <...> „objektyvi tiesa“ <...> – tai tiesiog fantomas“, – teigia dailėtyrininkas A. Andriuškevičius, todėl ir straipsnio autorius ryžtasi drąsiau išsakyti subjektyvią nuomonę, aptardamas tiek savo, tiek kolegų darbus.

1. Įtaka miestovaizdžio kitimui

„Miestovaizdis – mieste vykstančių procesų, o kartu ir kultūros reiškinių bei pokyčių veidrodis ar net *holograminis vaizdas*, leidžiantis vizualiai suvokti dažnai nematomus fenomenus“ (Zaleckis 2005). Aptariamuoju laikotarpiu labiausiai miestų *hologramas* keitė administraciniai ir prekybos pastatai, arba, tiksliau, komerciniai pastatai, nes nauji valstybinių įstaigų pastatai sudarė tik labai nedidelę dalį, o ir kilti jie pradėjo gerokai vėliau. Vilnius, kaip nepriklausomos valstybės sostinė, pirmiausia pajuto naujuosius vėjus, architektūriniai pasiekimai ir nuopuliai tapo pavyzdžiu kitiems miestams, todėl daugelis toliau aptariamų objektų yra Vilniuje. Sostinės pavyzdžiais (gerais ir nelabai gerais) netruko pasekti ir Klaipėda, Kaunas.

Socialistiniai miestų planavimo principai netiko atsiradus privačiai žemės nuosavybei (Daunora ir kt., 2004). Pirmieji komerciniai pastatai kilo vietose, kur anksčiau nebuvo numatyta jokie užstatymo, tačiau išvalgieji verslininkai čia nebrangiai įsigijo arba veltui gavo žemės sklypus. Kaip vieną pirmųjų iš tokių atvejų galima būtų paminėti bendrovės „Hanner“ pastatytą penkių aukštų pastatą A. Goštauto g. 40, Vilniuje (2000 m., A. Ambrasas, V. Adomonytė). Bendrovė, pradžioje turėjusi planų pasistatyti pastatą tik savo biuro reikmėms, nusprendė surizikuoti ir statyti jį didesnę. Sėkmingai išnuomojusi patalpas bendrovė tokia veikla užkrėtė aplinkinių teritorijų savininkus. Ir užkrėtė labai – besivaikant pelno, pamiršus jautrią aplinką ir

1 pav. Verslo trikampis – teritorija tarp A. Goštauto, Geležinio Vilko ir Jasinskio gatvių Vilniuje
Fig. 1. Territory called “Business triangle” in Vilnius

viešasis erdves, 6 ha ploto „Verslo trikampio“ teritorija buvo prikimšta biurų pastatų, prie kurių sunku ne tik privažiuoti, bet ir prieiti (1 pav.).

Kitas ryškus brūkšnis Vilniaus miestovaizdžio *hologramoje* taip pat sietinas su bendrove „Hanner“ – tai netgi pavertė jos pavadinimą bendrinio žodžiu (Samalavičius 2008). Turimas galvoje penkiolikos aukštų biurų pastatas Geležinio Vilko g. 18 (2001 m., A. Ambrasas). Viena vertus, jo atsiradimą galima būtų vertinti labai kritiškai, nes aukcione buvo išgytas sklypas esant reglamentui, leidžiančiam statyti septynių aukštų pastatą, o vėliau, pakeitus detalų planą, buvo pastatytas penkiolikaaukštis, kuris dabar dominuoja Ukmergės gatvės perspektyvoje (Jakaitis 2008); kita vertus, jis įvardijamas kaip geras naujosios Lietuvos architektūros ženklas (Šiaulytis 2005) ir „<...> savo formų grynumu, lakoniškumu puikiai papildė minimalistinės raiškos paletę“ (Lupeikis 2007: 77). Švari, aiški forma, matyt, yra paveiki, nes nepalieka abejingų ir paprastų miestiečių – šnekamojoje kalboje yra prigiję nemaža vaizdingų šio statinio pavadinimų (*pieštukas, kaltas, grabas, velnio pirštas, etc.*). Galima būtų teigti, kad šio pastato atsiradimas paskatino ne tik hipertrofuotą aukštybinių pastatų bumą, bet ir jų statybos reglamentavimo dokumentų atsiradimą, todėl kitas svarbus

Vilniaus miestovaizdžio formantas – administracinis-komercinis kompleksas dešiniajame Neries krante – iškilo jau remiantis mokslo darbu (VGTU 2003).

Siekis išsiskirti, dominuoti, atkreipti dėmesį yra užkoduotas pačioje komercinio objekto esmėje, tačiau kartais tai sukelia priešingą, negu tikėtasi, efektą – „architektūrinių formų išraiškingumo perteklius gali tapti jos „nematymo“ priežastimi“ (Andriušytė 2000). Tuomet į pagalbą pasitelkiamas tarsi ir nearchitektūrinis elementas – vizualinė reklama. Kokią įtaką tokie procesai daro miestovaizdžiui, geriausiai matyti Vilniuje, Ukmergės gatvėje, ir Kaune, Savanorių prospekte. Šiose vietose įsivyravo chaotiškas užstatymo pobūdis, o pastatai pavirto tiesiog dideliais reklaminių iškabų laikikliais. K. Zaleckis tokį nevienalytiškumą, atsiradusį dėl aktyvios vizualinės reklamos, išskiria kaip vieną iš požymių, rodančių, kad miestas pereina į megapolio raidos stadiją, tačiau A. Andriušytė teigia, kad žmogui, ilgą laiką būnant aktyviai jį vizualiai dirginančioje aplinkoje, gali sutrikti homeostazė (biologinės sistemos struktūros ir funkcijų pastovumą apibūdinanti kategorija), „ir tai reiškia, jog gali prasidėti ligos, pvz., jausmų atbukimas, žinomas kaip „miesto ligos“ forma“. Gal vertėtų mūsų naujesiems *megapoliams* pasekti ir tokio megapolio kaip San Paulas pavyzdžiu, kurio municipalinė valdžia

2 pav. Prekybos kompleksas „Akropolis“ Kaune (archit. G. Jurevičius, A. Kančas). Vaizdas iš paukščio skrydžio
Fig. 2. Bird's eye view of "Akropolis" shopping center in Kaunas. Architects G. Jurevičius, A. Kančas

nusprendė nuimti visas reklamines iškabas mieste (Delfi 2007).

Filosofas Leonidas Donskis, dar 1996 m. aptardamas Lietuvos architektūros tendencijas, išvelgė miestų dehumanizacijos ir barbarizacijos pavojus, architekto profesinės ir moralinės atsakomybės prieš visuomenę svarbą (Donskis 1996). Tokias toliaregiškas išvalgas geriausiai patvirtino brutali, nelegali, „Akropolio“ prekybos centro (2004 m., G. Jurevičius) plėtra peržengiant unikalaus Ozo draustinio Vilniuje ribas. Dalies architektūrinės bendruomenės narių pilietinė pozicija priešintis tam tapo (arba turėjo tapti) lūžiu visuomenės sampratoje apie investuotojų ir architektų santykius, architekto atsakomybę prieš visuomenę, miesto politikų santykius su investuotojais. Matyt, kad tai nesustabdė prekybos tinklo, kuris agresyviais metodais ir toliau plėtė akropolių statybą kituose miestuose, pvz., Kaune, greta Laisvės alėjos, pastatytas milžiniškas prekybos ir pramogų miestas po stogu (2007 m., G. Jurevičius,

A. Kančas, 2 pav.). Tokiam „miestui“, žinoma, svarbiausia ratuotieji pirkėjai, todėl buvo pastatytas ir daugiaaukštis garažas ant Nemuno kranto. Šie pavyzdžiai tarsi ir pagrindžia A. Štelbienės mintį, kad „<...> šiuolaikinė architektūra, užuot integravusi žmogų, visuomenę, gamtą ir kultūrą, pradeda dezintegruoti juos, o architektas, atsiribojęs nuo kultūrinio, socialinio konteksto, tampa galingųjų užsakymo vykdytoju“, tačiau kažin ar teisinga sumenkinti architektų vaidmenį kovoje prieš „<...> privataus finansinio kapitalo ir municipaliteto sandėrį <...>“ (Samalavičius 2008). Tai, kad architektų žodis yra svarbus, o jie, aktyviai reikšdami savo poziciją, rizikuoja, parodė abiem *akropolių* ekspansijos atvejais vykęs smarkus tiek finansinio kapitalo, tiek municipaliteto psichologinis ir ekonominis spaudimas, daromas kritiškai nusiteikusiems pavieniams architektams, jų kūrybinei sąjungai ir spaudos leidiniui.

Jau įsisiūbavus didelių prekybos kompleksų statybai buvo susigriebta, kad procesas yra nevaldomas, paliktas

tik laisvosios rinkos malonei. Pastebėta, kad tokie centrai keičia miestų urbanistinę struktūrą, kelia transporto problemų. Patvirtintas specialusis planas, reglamentuojantis prekybos centrų plėtrą Vilniuje, iš esmės tik užfiksuos esamą padėtį ir įvertino netolimą ateitį. Padaryta išvada, kad dideli (apie 100 000 m²) prekybos centrai turėtų būti statomi atokiau nuo miesto centro, o mažesni (apie 20 000 m²) gali stovėti ir mieste. Remtasi pasauline praktika, tačiau egzisuoja ir kita nuomonė – iškėlus į miesto pakraščius prekybos centrus, ten persikelia ir miesto gyvenimas, o centras apmiršta. Pastačius apie 80 000 m² „Akropolį“ Kauno centre, netoli svarbiausios miesto gatvės, vis dėlto pildosi liūdniausios skeptikų prognozės – gyvenimas Laisvės alėjoje apmiršta, o daugelis parduotuvių keliai į prekybos centrą, nors, kita vertus, gal atsiradusias erdves užpildys kitos funkcijos (pvz., kultūrinės).

Pritariant T. Grunskio minčiai, kad „jei tvirta miesto tradicija egzistuoja, nei *europų* dangoraižiai, nei *akropolis* miestų centruose nestūksotų“, reikia pastebėti, kad būtent šiuo laikotarpiu ir kuriasi naujos miestovaizdžio formavimo tradicijos, kurios remiasi būtent geresniais ar blogesniais realizuotų administracinių ir prekybos pastatų pavyzdžiais, o architekto vaidmuo tampa svarbus ne tik kaip statinio formos kūrėjo, bet ir kaip atsakingo verslo partnerio bei piliečio.

2. Esamų pastatų pritaikymo naujiems poreikiams galimybės

Kokią įtaką laisvoji rinka darė istorinės aplinkos kiti-
mui, geriausiai galima pailiustruoti Vilniaus Gedimino
prospekto pavyzdžiu. Svarbiausia miesto ir valstybės
gatvė per pirmuosius Nepriklausomybės metus mirgėjo
nuolat kintančiais parduotuvių bei restoranų interje-
rais. Prašmatniai rekonstruotas senasis gastronomas
užleido vietą batų parduotuvei ir dar kažkam. Trumpą
laiką buvę madingi restoranai ir kavinės pavirto ban-
kų skyriais ar beveidėmis parduotuvėmis. 2006 m. po
rekonstrukcijos atidarytas prekybos centras „Grand
Duke Palace“ (A. Nasvytis, T. Balčiūnas) buvusio
„Vilniaus“ viešbučio pastate po metų vėl buvo rekon-
struotas – pirminė funkcinė schema pasirodė besanti
netinkama. Buvęs Savivaldybės pastatas Gedimino pr.
9 sulaukė perstatymo – visas jo vidus buvo išgriautas
ir toje vietoje įrengtas prekybos centras (2006 m., *PLH
Arkitekter*, Archinova). Patyrusių danų architektų daly-
vavimas tarsi turėjo garantuoti tinkamą centro schemą
ir gerą architektūrą, tačiau viduje matome gana įpras-
tą *skandinaviškąjį* stilių, kokybiškai realizuotą, tačiau,
deja, nieko bendra neturintį su pastato išore. Funkcinė

schema, atrodo, irgi nėra be priekaištų – daug nepanau-
dotų erdvių, komplikuota lankytojų judėjimo schema,
maža šviesos bendrojoje erdvėje. Matyt, ir verslo mode-
lis nėra visai sėkmingas, nes jau pasklido kalbos apie jo
pardavimą. Šio pastato rekonstrukcija turėtų būti gera
pamoka dabartiniams kito buvusio Savivaldybės pasta-
to Gedimino pr. 35/1 savininkams. Šis 1913 metais kaip
pirklių klubas statytas pastatas (M. Prozorov) (Vilnius,
1900–2005), dabar laukia verdikto – rekonstruoti jį ar
restauruoti. Norėtųsi tikėti, kad pastatas bus restauruo-
tas *šiltomis rankomis* ir pritaikytas kokios nors solidžios
kompanijos centrinei būstinei, – taip, kaip Vilniaus
bankas restauravo ir subtiliai pritaikė savo dabartinėms
reikmėms prieškarinio Pašto taupomosios kasos rūmus
(1936–1937 m., J. Zoravski, Z. Puget, restauracijos ar-
chit. A. Nasvytis ir A. Bučas) (Lazdynaitė, 1997).

Rekonstrukcija – tai tarsi naujas pastato gimimas
(arba mirtis). Pasikeitus visuomenės formacijai, ne-
maža sovietmečio laikotarpio administracinių ir pre-
kybos pastatų, kuriems dar negaliojo kultūros paveldo
apsaugos įstatymai, gulė po architekto – tarsi plastinės
chirurgijos specialisto skalpeliu, dažnai dar originalo
autoriams gyviems tebesant. Matyt, tai, kad „<...> vi-
suomenė šiuose pastatuose dažnai neįžvelgia specifinės
estetinės vertės <...> dėl to, kad šis statybų laikotarpis
dar gyvas daugelio žmonių prisiminimuose, jie nejaučia
jiems sentimentų <...>“ (Nevanlinna 2001), retai kada
tokios operacijos būna sėkmingos.

Chrestomatinis sėkmės pavyzdys – Kauno univer-
salinės parduotuvės „Buitis“ (1969 m., V. Dičius)
rekonstrukcija ir pritaikymas biurams (2006 m.,
G. Kazakauskas, 3 pav.). Pakeitus nusidėvėjusias fasado
apdailos medžiagas, stiklo konstrukcijas, pastatas su-
tvísko grynąją architektūrą, tuo patvirtindamas, kad
gera architektūra yra ilgaamžė ir universali.

Nevertingus, neišraiškingus pastatus drąsūs ir
originalūs architektūriniai sprendimai gali ir atgai-
vinti. Geras to pavyzdys yra Vilniaus banko pastatas
Kėdainiuose (2000 m., G. Natkevičius ir kiti, 4 pav.)
su drąsiai kabančiu stogu po rekonstrukcijos visai ne-
bepriminė buvusio kino teatro ir paskleidė geros, eu-
ropietiško pavyzdžio architektūros dvelksmą Kėdainių
centro erdvėje. „Nekilmingas“ „Lietuvos energijos“ pas-
tatas Žvejų g. 14, Vilniuje, po rekonstrukcijos (2003 m.,
K. Pempė, A. Plučas) buvo „aprengtas“ skaidraus stiklo
fasadu. Vakaruose, ypač Vokietijoje, populiaru *double
skin* priemonė pastatų su didelėmis įstiklintomis plokš-
tumomis energijai taupyti čia buvo panaudota kaip de-
koratyvus elementas energija prekiaujančios įmonės
įvaizdžiui pagerinti. Gerai techniškai suprojektuotas ir

3 pav. Buvusios parduotuvės „Buitis“ pastatas Kaune (archit. V. Dičius, rekonstrukcijos archit. G. Kazakauskas)
Fig. 3. „Buitis“ shop after reconstruction in Kaunas.
 Architects V. Dičius, G. Kazakauskas

4 pav. Vilniaus banko pastatas Kėdainiuose (archit. G. Natkevičius ir kt.)
Fig. 4. „Vilniaus bankas“ building in Kėdainiai.
 Architect G. Natkevičius

realizuotas, papuoštas grafiniu ornamentu stiklas šiam niūriam pastatui suteikia lengvumo ir elegancijos.

Ne visiems pastatams toks receptas tinka. „<...> kiekviena vieta turi savo erdvinę struktūrą <...> etiškas požiūris ir būtų vertinti ne tik savo, bet ir terpės, joje vykstančių reiškinių savitumą“ (Andriušytė 2007). Tokio etiško požiūrio nesilaikymas dažniausiai būna viena iš nesėkmingos architektūros priežasčių. Štai vienas geriausių administracinių naujojo paveldo statinių Kaune – „Miestprojekto“ pastatas (1975 m., A. Sprindys) – buvo sudarkytas stiklo technologijų entuziastų rankomis. Užuoat restauravus, pakeitus nekokybiškus ar nusidėvėjusius elementus tokiais pat, bet tik kokybiškais, buvo pasirinktas „blizgančių karoliukų aborigenamams“ kelias. Po tokios rekonstrukcijos architektūriškai sveikas ir tvirtas statinys staiga tapo neįgalioju. Panašiai atsitiko ir Vilniuje su Centrinės universalinės parduotuvės pastatu (1973 m., Z. Liandzbergis, V. Vielius). Solidus pastato tūris puikiai derėjo dešiniojo Neries kranto išklotinėje, vidinė jo struktūra buvo kaip geriausių vakarietiškujų *department stores* (Miknevičiūtė 1997). Rekonstrukcijos autoriai (2003 m., L. Merkinas ir kt.) nepajuto statinio charakterio ir vietos dvasios ir stengėsi patenkinti savo nepamatuotas ambicijas monumentalią formą tarsi sudraskydami į gabalus. Vidinė struktūra drastiškai pakeista bandant suplanuoti mažas parduotuvėles. Tai buvo didelė pastato šeimininkų neįžvalga verslo požiūriu ir didelė netektis Neries dešiniakrantei išklotinei architektūrinio aspektu.

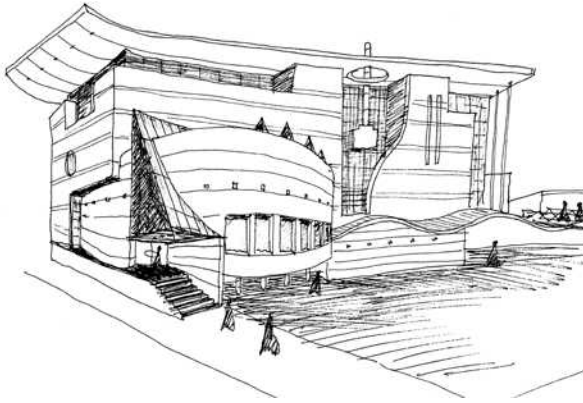
Rekonstrukcija palietė ir svarbiausią Lietuvos administracinių pastatų kompleksą – 2007 m. buvo užbaigtas svarbus Lietuvos Respublikos Seimo statinių rekonstrukcijos etapas įterpiant naują plenarinių posėdžių salę (2007 m., A. Nasvytis, V. Nasvytis). Vieno geres-

nių komplekso pastatų – buvusios Finansų ministerijos (1978 m., A. Gudaitis) (Riaubienė 2000) pagrindinio įėjimo vietoje suformuotas gana anemiškas tūris, kurio architektūrinė išraiška tokia, lyg buvo baimintis, *kad tik ko nors nenutiktų*, vis tiek suardo buvusią pastato tūrių harmoniją. Belieka tik apgailestauti, kad svarbiausia valstybės politinių jėgų batalijų arena netapo ir reikšmingu architektūrinio įvykiu.

Aptariamuoju laikotarpiu vykęs istorinių pastatų pritaikymo naujiems poreikiams procesas puikiai parodo, kad „<...> konteksto pažinimo ir respektavimo lygis“ (Navickienė 2000) yra svarbus ne tik architektūrinei išraiškai, bet ir naujam turiniui (funkcijai) atrasti. Pateikiami pavyzdžiai iliustruoja, kad ir sovietmečio architektūra „<...>, nepaisant ekonominio skurdo ir politinių aspektų, visgi neginčijamai vertinga kaip jungiamoji XX a. Lietuvos architektūros raidos dalis.“ (Petruelis 2006) ir netgi rinkos ekonomikos sąlygomis brandūs to meto statiniai gali būti sėkmingai atnaujinami, o drastiškas jų architektūrinės išraiškos pakeitimas nebūtinai sukuria papildomą meninę ir materialinę vertę. Net ir skurdžios architektūros statiniai kartais gali suteikti architektams stipresnių inspiracijų kūrybai juos rekonstruojant, negu nugriaunant ir projektuojant *lygioje vietoje*.

3. Architektūrinės išraiškos kitimas

Keičiantis visuomeninėms formacijoms ir nuosavybės formoms „<...> architektūra pradeda sureikšminti tik politines ir komercines šventoves (tai Christopherio Tunnardo ir Henry Reedo terminai) – valdžios institucijų, bankų firmų ir didžiųjų korporacijų pastatai architektūriškai labiau semantizuojami ir kultūriškai kodifikuojami nei Dievo šventovės <...>“ (Donskis 1996). Taip

5 pav. „Vakarų banko“ pastatas Panevėžyje (archit. V. Klimavičius). Eskizas

Fig. 5. „Vakarų bankas“ building in Panevėžys. Architect V. Klimavičius. Sketch

jau sutapo, kad Nepriklausomybės atkūrimo priešaušriu Lietuvą pasiekė postmodernizmo banga iš Vakarų (Jenks 1982). Politinės laisvės troškimas susipynė su griežtus modernizmo kanonus tarsi neigiančia „post“ ideologija. Ištakų paieškos, semantikos, konteksto svarba, naujas klasikinių formų interpretavimas puikiai papildė tautinės valstybės idėją, o manieringumas, kompozicinių taisyklių neigimas, formos lankstumas labai tiko „naujiesiems kapitalistams“. Visi šie komponentai sudarė neblogą sprogstamąjį mišinį. Harmonijos neigimas kartu simbolizavo ir išsivadavimą iš okupacijos, ir ne visada pamatuotas privataus kapitalo ambicijas. Tai puikiai iliustruoja keletas ankstyvuojų Nepriklausomybės laikotarpiu realizuotų bankų pastatų. Originalus, su meile išlankstytas, nors kiek ir ma-

nieringas „Vakarų banko“ pastatas Panevėžyje (1995 m., V. Klimavičius, 5 pav.) bankrutavus bankui liko liūdnas ir apleistas – sukurtas kaip prašmatnus „daikčiukas“, kuris netinka buitiskenei funkcijai. Panašus likimas ištiko ir vieną pirmųjų didesnių Nepriklausomybės metų objektų – „Hermio“ banko pastatą Jogailos g. Vilniuje (1996 m., K. Pempė, G. Ramunis). Postmodernistiškai pompastiškas pastatas dabar liko tik eiliniu Vilniaus banko, „suvalgiusio“ „Hermi“, skyriumi.

„Architektūros unikalumas ekonominiu aspektu yra tai, kad ji visavertiškai gali egzistuoti tik atsižvelgdama į rinkos sąlygas“ (Štelbienė 2000), tačiau aptariamuoju laikotarpiu išryškėjo hipertrofuotas dėmesys ekonominiam pastato efektyvumui. Dar F. L. Wright pabrėžė triados architektas–klientas–statytojas svarbą, tačiau Lietuvoje tuo metu išryškėjo kliento ir statytojo (statybininko) susiliejimo į vieną subjektą ir architekto vaidmens sumenkinimo tendencija. Pigumas tapo vos ne savitiksle vertybe, o klientas, pats tiesiogiai organizuodamas visą statybos procesą, taupė pirmiausia originalių architektūrinių sprendimų sąskaita. Kitas labai svarbiu tapęs efektyvumo rodiklis – laikas, per kurį suprojektuojamas ir pastatomas pastatas. Prisimenant sovietmečiu ilgai trukusį statybos ir projektavimo procesą, realizacijos greitis tapo tarsi vienu iš teigiamų architektūros bruožų, savaimine vertybe. Tam puikiai pasitarnavo ir naujų statybinių medžiagų bei technologijų plūstelėjimas iš Vakarų – sausos statybos medžiagos (gipskartonis, fasadinės plokštės ir aliuminio konstrukcijų sistemos) leido sutrumpinti statybos terminus iki minimumo, o kartu privertė architektus projektuoti labai greitai. Bet juk „architektūra yra lėta“ (*slow*) (Francis-Jones 2000). Greitos ir pigios architek-

6 pav. AB „Achema“ centrinė būstinė Vilniuje (archit. T. Paulauskas, S. Pamerneckis, T. Mazūras). Maketas

Fig. 6. AB „Achema“ central office in Vilnius. Architects T. Paulauskas, S. Pamerneckis, T. Mazūras. Model

7 pav. Koncerno „SBA“ būstinė Vilniuje. PLH Arkitekter. Virtualus modelis

Fig. 7. „SBA“ concern central office in Vilnius. PLH Arkitekter. Virtual model

tūros netvarumas išryškėjo netrukus – daugelis pastatų jau po kokių penkerių metų atrodė labiau fiziškai ir morališkai pasenę negu kai kurie, statyti sovietmečiu.

Šiame kontekste geriau atrodo privačių kompanijų būstinių ir valstybinių įstaigų architektūrinė išraiška. Tam, matyt, turėjo įtakos ir tai, kad šie objektai yra konkrečios paskirties, kurios atrastą semantinį kodą galima užšifruoti architektūroje, ir tai, kad daugeliu atvejų geriausiai idėjai išrinkti skelbiami architektūriniai konkursai sulaukia daug dalyvių ir idomių darbų. Vienas pirmųjų – AB „Achema“ centrinės būstinės pastatas Kęstučio g., Žvėryne, Vilniuje (2005 m., T. Paulauskas, S. Pamerneckis, T. Mazūras, 6 pav.) – realizuotas praktiškai nenukrypstant nuo konkursinio projekto, akivaizdžiai demonstruoja turinio svarbą formai. Išryškinti svarbiausi elementai – įėjimo holas ir vadovybės antstatas, daug dėmesio skirta interjerams. Kitas reikšmingas ir ambicingas kompanijos SBA būstinės projektas (7 pav.) kol kas dar nerealizuotas. Architektūrinis konkursas vyko dviem etapais. Noras būti ryškiai matomiems nugalėjo, ir buvo pasirinktas daugiaaukščio pastato projektas, nors urbanistiniu požiūriu, matyt,

8 pav. Turto ir pajamų apdorojimo centro pastatas Druskininkuose (archit. V. Kuliešius)

Fig. 8. State office building in Druskininkai. Architect V. Kuliešius

tinkamesnis būtų buvęs horizontalaus, žemo pastato projektas. Antrajame etape (2003 m.) laimėjęs madingas danų architektų biuro *PLH Arkitekter* projektas iki šiol praktiškai nepradėtas įgyvendinti, berods, dėl labai didelės statybos kainos (Linartas 2003). Šis faktas puikiai iliustruoja lietuvių investuotojų galimybes – jie dar negali skirti pakankamai lėšų tam, kad atsirastų pastatai su originaliomis fasado sistemomis, konstrukciniais sprendimais, su energiją taupančiomis priemonėmis.

Iš valstybinių įstaigų galima būtų paminėti šiuo metu baigiamą statyti Prokuratūrų pastatą Vilniuje (2008 m., K. Lupeikis). Minimalistinis kubas turėtų įkūnyti organizacijos tvarką, pastovumą, tvirtumą, griežtumą (Lupeikis 2007:163). Vidinė pastato sandara beveik chrestomatinė – perimetru išdėstyti kabinetai apie vidinę erdvę sujungti galerijomis. Numatyta solidi juodojo granito fasado apdaila teikia vilčių, kad bus pastatytas įsimintinas, fiziškai ir morališkai ilgaamžis pastatas. Valstybės lėšomis statomi pastatai ir turėtų išsiskirti kokybiška architektūra – jiems projektuoti privalomai skelbiami konkursai, patvirtinus projektą net ir įtakingi valdininkai nebegali jo pakeisti pagal savo įgeidžius. Tokių ženklų jau esama, ir ne tik sostinėje – subtilus, darnus ir tektoniškas yra Turto ir pajamų apdorojimo centro pastatas Druskininkuose (2004 m., V. Kuliešius, 8 pav.).

Kalbant apie prekybos pastatų architektūrą reikia pastebėti, kad didieji centrai kuriami tarsi autonomiškas darinys mieste, ir tas darinys praranda ryšį su tikroju miestu. Paradoksaliai, tačiau prekybos pastatams tampa nebereikalingas vienas svarbiausių jų atributų – vitrinos. Jie tiesiog tampa aklinomis dėžėmis, visą savo semantinę išraišką sukonzentruodami į milžiniško dydžio logotipus, „<...> prekybos ir panašios paskirties

9 pav. IKI prekybos tinklo parduotuvė Marijampolėje (archit. L. Tumynienė, G. Vieversys, T. Eidukevičius)
Fig. 9. IKI shop in Marijampolė. Architects L. Tumynienė, G. Vieversys, T. Eidukevičius

patalpos įsiterpė į pastatų vidų, jos prarado ankstesnį glaudų ryšį su žmonėmis, fasadai tapo tik „viešuoju adresu“ (Gehl ir kt. 2005).

Nors bendrovės „Vilniaus prekyba“ valdomo prekybos tinklo plėtra yra labai agresyvi, kartais net hipertrofuota, prekybos centrų pastatų architektūra verta aptarti atskirai. Prekybininkai, gerai išnagrinėję ir perpratę funkcines bei technologines centrų schemas, sugebėjo sukurti puikiai veikiančias pardavimo ir pramogų *mašinas* kartu leisdami pasireikšti architektui – G. Jurevičiaus kuriama daugelio šių *mašinų* architektūra išsiskiria racionalia, *sveika* estetika, monumentalumu, drąsiu apdailos medžiagų panaudojimu ir išraiškingomis detalėmis. Ji tarsi įkūnija visą lietuviškojo pragmatizmo ir *gudrumo* kvintesenciją. Palyginimui galima būtų paminėti didelių užmojų prekybos ir pramogų centrus „Mega“ Kaune ir „Panorama“ Vilniuje. Jų vystytojai nepasitikėjo vietiniais architektais ir samdėsi *garsias* užsienio kompanijas, kurių specializacija – tokių objektų

projektavimas. Tai geri pavyzdžiai *saloninės*, infantilios architektūros, kurios gausu šalyse, kur prekybinio ploto vienam gyventojui tenka kelis kartus daugiau negu kitur Lietuvoje. Anoniminiai architektai projektuoja ir anoniminę architektūrą, o individualų braižą ir klausą aplinkai turintys kūrėjai gali net ir provincijoje esančius prekybos pastatus sukurti įsimintinus. Tokiu galima laikyti IKI prekybos tinklo parduotuvę Marijampolėje (archit. L. Tumynienė, G. Vieversys, T. Eidukevičius, 2002 m., 9 pav.).

11 pav. Apdailos medžiagų salono „Iris“ pastatas Kaune (archit. A. Karalius ir kt.)

Fig. 11. „Iris“ shop in Kaunas. Architect A. Karalius

10 pav. Siuvimo fabriko „Lelija“ firminė parduotuvė Ukmergės g. Vilniuje (archit. S. Kuncevičius, L. Kuncevičienė, A. Jakutis)

Fig. 10. „Lelija“ shop in Vilnius. Architects S. Kuncevičius, L. Kuncevičienė, A. Jakutis

12 pav. Šviestuvų salono pastatas Klaipėdoje (archit. A. Bučas, M. Bučienė)

Fig. 12. Lighting showroom in Klaipėda. Architects A. Bučas, M. Bučienė

Aptariant specializuotų parduotuvių ir prekybos salonų pastatų architektūrą, reikia pastebėti, kad ji dažnai yra individualesnė negu didžiųjų prekybos centrų, juose atsispindi didesnis ar mažesnis turinio ženklas. Siuvimo fabriko „Lelija“ firminės parduotuvės pastato Vilniuje (2004 m., S. Kuncevičius ir kt., 10 pav.) tektoniški rėmai, stiklo vitrinos pramaišiu su žaliuzėmis primena didelę drabužių spintą. Fotoaparato su blykste vaizdas įkvėpė „Vilbra“ komercinio pastato Vilniuje kūrėjus (2004 m., R. Bimba ir kt.). Monumentalus, patriarchališkas apdailos medžiagų salono „Iris“ Kaune (2002 m., A. Karalius ir kiti, 11 pav.) fasadas tarsi kokia ispaniška kaukė uždengė merkantiliškus pastato vidurius ir praturtino provincialią aplinką rafinuota architektūra. Net ir nedidukas šviestuvų salono pastatas Klaipėdoje (2004 m., A. Bučas, M. Bučienė, 12 pav.), kurio architektūrinėje išraiškoje akivaizdžios sąsajos su pramoniniu dizainu, su fasade inkrustuotu išdidintu šviestuvo elementu, tampa reikšmingu architektūriniu įvykiu.

Apibendrinant galima būtų pacituoti D. Jacksono mintį, kad „esminiai architektūros dalykai – menas ir ilgaamžiškumas – <...> leidžia statiniu išreikšti daugiau nei pastogę <...>. Nepaisant spaudimo standartizuoti statybas, poreikis statyti unikalius ir stulbinamus pastatus bus, kol žmogus išliks kurianti asmenybė“ (Jackson 2005), ir todėl tikėtina, kad, praėjus staigių ir radikalių pokyčių laikotarpiui, Lietuvoje daugiau dėmesio, laiko ir lėšų bus skiriama naujai, originaliai ir tvariai architektūrai kurti ir realizuoti.

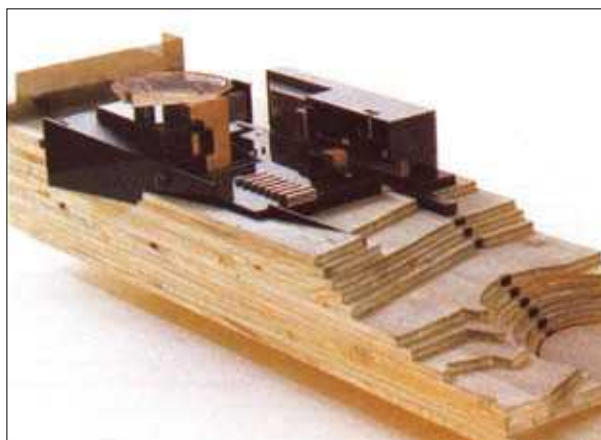
4. Tipologinių bruožų kaita

„Istorijos tėkmėje vieni pastatų tipai praranda savo paskirties aktualumą, atsiranda kiti – labiau atitinkantys naujus žmonių poreikius“ (Ziberkas 2007). Laisvosios rinkos sąlygomis (palyginti su sovietmečiu) Lietuvoje labiausiai pasikeitė supratimas apie prekybos pastatų tipologiją. Prekyba visais laikais sudarė ir dabar sudaro vieną svarbiausių miesto turinio sudedamųjų dalių (Čaikauskas 2007). Sovietmečiu sunaikinta smulkių parduotuvių struktūra paskutiniaisiais okupacijos ir pirmisiais Nepriklausomybės metais pradėjo atgimti kioskelių pavidalu. Jie išsibarstė pavieniui, peraugo į konglomeratus, plėtėsi ir nyko. Vilniuje buvo statomi vienodi *konteineriai*, Kaune – dažnai kuriami individualūs projektai. Ilgainiui atsirado ir normalesnių parduotuvių esamų pastatų pirmuosiuose aukštuose, buvo pradėti rekonstruoti sovietmečiu statyti mikrorajonų prekybos centrai. Visiškai atsikurti ir sustiprėti smulkieji krautuvinkai, deja, nespėjo – prasidėjo didelių prekybos centrų statybos bumas (Lagunovičius 2003).

13 pav. Žirmūnų prekybos centras Vilniuje po rekonstrukcijos (archit. L. Merkinas)

Fig. 13. Žirmūnai shopping center after reconstruction in Vilnius. Architect L. Merkinas

14 pav. Komercinis pastatas Mindaugo g. Vilniuje (archit. G. Kuginis, S. Misevičius). Maketas

Fig. 14. Commercial building in Mindaugas st in Vilnius. Architects G. Kuginis, S. Misevičius. Model

Pradžioje buvo rekonstruojami esami prekybos centrai sujungiant aukštų erdves ir maksimaliai padidinant prekybinį plotą sandėlių sąskaita. Vienas pirmųjų rekonstruotų sovietmečiu statytų prekybos centrų buvo „Žirmūnai“ Vilniuje (1969 m., A. Aronas, rekonstr. 1997 m., L. Merkinas ir kt., 13 pav.). Karkasinis utilitarus pastatas buvo dekonstruotas – viduje sukurta erdvė sujungė abu aukštus ir išsiveržė į išorę, suteikdama aštuntojo dešimtmečio modernizmui žmogiškąjį veidą. Baldų parduotuvės Mindaugo g. Vilniuje pastatas (1968 m., E. Bučiūtė) po rekonstrukcijos 1999 m. atvėrė duris kaip tuo laiku neregėto dydžio prekybos centras. Jame gana sėkmingai išsaugota didelė erdvė, uždengta originalia struktūrine konstrukcija. Tai buvo tik pradžia. Agresyvos plėtros apogėjus – prekybos ir pramogų centras „Akropolis“ Vilniuje, pastatytas ant Ozo kalvų (2002–2004 G. Jurevičius, A. Nasvytis, U. Kunnap) (Vilnius 1900–2005). Pirmuoju etapu

15 pav. Komeracinis kompleksas „Justė“ Vilniuje (archit. R. Perkauskas, S. Malikėnas, E. Gūzas)
Fig. 15. Commercial complex “Justė” in Vilnius. Architects R. Perkauskas, S. Malikėnas, E. Gūzas

pastatyta 55 000 m² prekybinio ploto, antruoju jis padidintas iki 100 000 m². Tai buvo lūžio taškas, pakeitęs naudotojų supratimą apie prekybą ir pramogas. Pirkimas tapo pramoga ir laisvalaikio leidimo būdu, o pramoga – preke, perkama kartu su duona kasdienine. Labai racionalus, paprastos sandaros statinys, kiek primenantis didelės kino studijos paviljoną, veikia puikiai – naudotojų-maldininkų srautai plūsta iš visos Lietuvos ir netgi užsieniečiai jį lanko kaip miesto įžymybę.

Konkreto pastato paskirtis, jo priklausymas tam tikrai tipologinei grupei, dažniausiai yra nulemtas ekonominių, naudos motyvų. Architektams ir investuotojams pirmieji Nepriklausomybės metai buvo laikotarpis, kupinas iššūkių, tuo metu buvo kuriami nauji pastatų funkciniai modeliai. Daugelis jų nebuvo realizuoti, nes,

16 pav. Komplexas „Centrum“ Vilniuje (archit. K. Pempė, G. Ramunis, K. Kisielius, A. Asauskas). Interjeras

Fig. 16. Complex “Centrum” in Vilnius. Architects K. Pempė, G. Ramunis, K. Kisielius, A. Asauskas. Interior

17 pav. Daugiafunkcis kompleksas naujajame Vilniaus centre
Fig. 17. Multifunction complex in new centre of Vilnius

matyti, iš esmės neturėjo racionalaus ekonominio pagrindo ar tiesiog buvo per daug aplenkę laiką. Išskirtini architektų G. Kuginio ir S. Misevičiaus kartu su kolegomis 1991–1993 m. parengti keli įdomūs projektai Vilniuje, Mindaugo (14 pav.), Pamėnkalnio ir Teatro gatvėse. Iš pirmųjų realizuotų darbų galima būtų paminėti elegantišką kompleksą „Justė“ (1991–1995 m., R. Perkauskas, S. Malikėnas, E. Gūzas, 15 pav.). Tai buvo vienas pirmųjų daugiafunkčių pastatų (jame buvo įsikūręs populiarus klubas, prekybos salonai, įvairių kompanijų biurai) pradžioje funkcionavo puikiai. Tačiau šiandien jis panašus į apleistą statinį. Akivaizdu, kad neblogas architektūrinis sumanymas buvo įgyvendintas komerciniu požiūriu netinkamoje vietoje. Kita ankstyvojo laikotarpio realizacija verslo ir dislokacijos požiūriu buvo sėkmingesnė – tai kompleksas „Centrum“ ties A. Vivulskio ir Vytenio gatvių sankirta Vilniuje (1992–1996 m, K. Pempė, G. Ramunis, K. Kisielius, A. Asauskas, 16 pav.). Didokų, *postmodernistinių* tūrių kompozicijos išorė kiek atšiauri, tačiau viduje ji sušyla – jauki vidinė erdvė uždengta stikliniu stogu, subtilios detalės tuo laiku tai buvo drąsus spalvinis sprendimas (Trilupaitytė 1997).

Daugiafunkcis pastatas ar jų kompleksas naudingas tuo, kad jame sukuriama didesni žmonių srautai, jis tampa svarbus kaip traukos objektas tiek komerciniu, tiek miesto požiūriu. Tokiuose kompleksuose greta vienas kito komponuojami biurų, gyvenamieji, valstybinių įstaigų pastatai, viešosios erdvės. Vienas pirmųjų tokių centrų per gana trumpą laiką (2002–2004 m.) buvo suprojektuotas ir pastatytas Vilniuje, Konstitucijos prospekte (17 pav.). Jį kuriant buvo taikomas privataus ir valstybinio kapitalo veiklos modelis. Trijų aukštų prekybos pasažas, uždengtas plastiškos formos stikliniu stogu, 33 aukštų verslo centras ir daugiaaukštė

18 pav. Daugiafunkcis kompleksas „Vilniaus vartai“ (archit. R. Bimba)

Fig. 18. Multifunction complex “Vilniaus vartai”. Architect R. Bimba

automobilių aikštelė sudaro vieną kompleksą, kuriam suteiktas simbolinis pavadinimas „Europa“ (2004 m., A. Ambrasas, V. Adomonytė). Greta įkomponuotas 27 aukštų gyvenamasis namas (2005 m., R. Bimba, Č. Šliažas), Vilniaus apskrities viršininko administracijos (2005 m., A. Ambrasas, D. Malinauskas) bei miesto savivaldybės pastatas (2004 m., A. E. Paslaitis, T. Balčiūnas, G. Paslaitis). Šis ambicingas projektas galėjo būti ir geriau realizuotas (Vyšniūnas 2006), tačiau tuščios įvairių projekte dalyvavusių investuotojų ir architektų ambicijos, ribotas biudžetas, nepatyrimas, griežti terminai ir dar daugelis kitų priežasčių neleido pastatyti visais atžvilgiais nepriekaištingo naujojo miesto centro. Tačiau iš esmės toks naujas tipologinis modelis yra vykęs – kompleksas funkcionuoja sėkmingai, ir visi turime galimybę mokytis iš klaidų bei atradimų. Išvados netrukus buvo padarytos – naujas daugiafunkcis kompleksas „Vilniaus vartai“ (2007 m., R. Bimba ir kt., 18 pav.) pastatytas jau kokybiškiau ir yra vientisesnis architektūrine prasme. Šiek tiek abejonių kelia aukštybinės dalies tūrių dydis ir proporcijos, tačiau parterinė dalis realizuota puikiai. Jaukios vidinių gatvelių erdvės, solidžios medžiagos, subtilūs mažosios architektūros elementai, apšvietimas, – viskas byloja apie solidžias investicijas į architektūrą ir ilgaamžiškumą. Šauniaisiai atrodanti komplekso dalis – virš judrios magistralės pakibęs stiklinis restorano *volas*. Šio komplekso drąsūs ir konstrukciniai sprendimai – didžioji jo dalis pastatyta virš tunelio. Dėl įdomios ir intriguojančios tūrinės kompozicijos pažymėtinas daugiafunkcis K ir D kompleksas Klaipėdoje (2006 m., E. Neniškis ir kt.). Jau tradicine

tampanti funkcinė programa – du aukštybiniai pastatai (biurai ir butai) apačioje sujungti komercinėmis patalpomis, tradicinės ir diskusijos dėl poveikio susiklosčiusiam miesto siluetai.

„Administracinių pastatų projektavimo ir statybos pokyčiai daugeliu atvejų susiję su moderniosiomis informacinėmis technologijomis, patogią darbui ir energetiškai taupią aplinką kuriančiomis sistemomis“ (Dičius 2007). Šiuo laikotarpiu atsiranda naujas (palyginti su sovietmečiu) administracinių pastatų tipas – nuomojami biurų pastatai. Architektūrinę jų išraišką dažniausiai lemia tik aplinka, architekto kūrybinės ambicijos ir užsakovo finansinės galimybės, nes jie neturi konkretaus adresato, naudotojo. Vidinė pastatų sandara turi būti lengvai keičiama, atsižvelgiant į nuomininkų poreikius, todėl tokių statinių planinė struktūra dažnai būna labai racionali, be didesnių rekreacinių erdvių, nes yra svarbus ir geras (ekonomiškas) nuomojamo ir bendrųjų erdvių ploto santykis. Būdingas ekonomiškos architektūros pavyzdys yra penkiolikos aukštų „Hanner“ bendrovės pastatas Geležinio Vilko g. Vilniuje (2001 m., A. Ambrasas). Šiame pastate pirmą kartą Lietuvoje buvo pritaikytas toks laiptinių sprendimas, kai dviejų atskirų laiptinių laiptatakiai vienas virš kito komponuojami taip, kad plane užimtų tik vienos laiptinės plotą. Toks sprendimas kartais taikomas europinėje praktikoje, deja, pastačius dar kelis statinius su „dvi viename“ tipo laiptinėmis, lietuviškieji statybos techniniai reglamentai uždraudė naudoti ekonomiškas laiptines. Kaip vieną sėkmingiausių nuomojamų biuro pastatų galima būtų išskirti „Viktoriją“ Goštauto g., Vilniuje (2005 m., R. Palekas, R. Bėčius, A. Baldišiūtė). Išraiškinga, švari forma puikiai dera su vidine struktūra. Vidinis patalpų suplanavimas lengvai keičiamas nesuardant bendros kompozicinės struktūros. Kruopščiai suprojektuota fasadinė įstiklinimo sistema, solidi akmeninė apdaila pabrėžia gerą plokštumų skaidymą ir tūrių proporcijas (PAS[s] 2007).

Net ir bankų pastatų, kurie visada buvo išskirtiniai, tipologiniai bruožai pradėjo niveluotis. Kaip pavyzdį galima būtų paminėti „Hansabanką“, kuris, sumanęs statydamas savo būstinę naujajame Vilniaus centre, Konstitucijos prospekte, konkurso būdu išrinktam projektui (2005–2007 m., A. Ambrasas ir kt., 19 pav.) kėlė labai griežtus reikalavimus pastato racionalumo, ekonomiško ir likvidumo atžvilgiu. Bankininkai iš *ponų* tampa visuomenės *tarnais*, todėl bankas apskritai yra tiesiog patogus biurų pastatas su labai išvystytomis lankytojų priėmimo zonomis, o ne prašmatni ir neįveikiama pinigų saugykla. Daugiausia dėmesio skiriama bendravimui su klientu, jaukiai, nepretenzingai aplinkai,

19 pav. „Hansabankas“ centrinė būstinė Vilniuje (archit. A. Ambrasas, V. Adomonytė, T. Eidukevičius, D. Malinauskas). Vizualizacija

Fig. 19. “Hansabankas” central office in Vilnius. Architects A. Ambrasas, V. Adomonytė, T. Eidukevičius, D. Malinauskas. Visualization

geroms darbuotojų darbo sąlygoms. Pageidaujama, kad pastatas būtų originalus, modernus, kokybiškas, patogus naudoti, ilgaamžis, tačiau nerėksmingas, neprabangus (nebrangus), nepretenzingas.

Svarbiausiomis tiek prekybos, tiek administracinių pastatų paskirties savybėmis tampa racionalumas, efektyvumas ir universalumas. A. Betsky teigia, kad „architektūra, šokinėdama tarp išraiškos ir ekonominio pa-

teisinimo krizių, vis labiau tolsta nuo tradicinio pastato supratimo <...> pastatai šiandien yra tik diagramų ir pokyčių analizių išraiška“ (Betsky 2000), todėl architektui iškyla sudėtingas uždavinys – suderinti efektyvią pastato *logistiką* su menine idėja, padaryti taip, kad meninė idėja kurtų pridėdamąją vertę, o geras funkcinis sprendimas sudarytų sąlygas pirminei architektūrinei išraiškai išlikti kuo ilgiau nepakitusiai.

Išvados

1. Visuomeninių formacijų kitimo laikotarpiu architekturo vaidmuo tampa svarbus ne tik suteikiant statiniui formą – svarbi ir jo, kaip atsakingo piliečio, pozicija, nes pirmaisiais Nepriklausomybės dešimtmečiais geriau ar blogiau realizuotų administracinių ir komercinių objektų pavyzdžiu formuojasi tolesnė miesto vystymo tradicija.
2. Administraciniai ir prekybos pastatai yra vieni svarbiausių miestovaizdžio formantų, tačiau kartu su komerciniais objektais atsirandanti vizualinė lauko reklama daro ne mažesnę, o kartais ir didesnę poveikį negu patys pastatai. Aptariamuoju laikotarpiu dažnai buvo pervertinama laisvosios rinkos deklaruojamas liberalumas, jo viršenybė prieš architektūrinės kompozicijos ir aplinkos harmonizavimo dėsnius.
3. Pirmieji Nepriklausomybės dešimtmečiai parodė, kad laisvosios rinkos dėsniai retai kada sutampa su istorinės aplinkos vertybių išsaugojimo principais, tačiau tikėtina, kad, pritaikant pastatus naujiems poreikiams, suvokta istorinė jų vertė galėtų inspiruoti ir jų naudojimo racionalesnę, efektyvesnę verslo modelį.
4. Prieš priimant sprendimus rekonstruoti net ir sovietmečiu statytus pastatus, būtina nustatyti jų vertę tiek meniniu, tiek funkcinu požiūriu. Architektūrinės jų išraiškos ir planinės struktūros išsaugojimas gali būti vertingesnis (ir naudingesnis) negu visiškai ignoravimas.
5. Svarbią įtaką administracinių ir prekybos pastatų architektūrinei išraiškai turi tiek pasaulinės architektūros tendencijos, tiek vietinės politinės ir ekonominės sąlygos, tačiau architekto vaidmuo, galima būtų sakyti, išlieka lemiamas. Tik nuo jo tuo metu turimos kūrybinės galios priklauso, ar pavyks suldyti visus poreikius, sąlygas, reikalavimus, etc. į vieną visumą, kurią galima būtų pavadinti architektūros meno kūrinium.
6. Architektūriniai konkursai sudaro galimybių rastis geresnės architektūros statiniams, todėl tiek investuotojai ir architektai, tiek visa visuomenė turėtų būti suinteresuoti tobulinti jų organizavimą ir stengtis, kad atrinkti projektai būtų realizuojami.
7. Laisvosios rinkos sąlygomis architekto ir investuotojo bendradarbiavimas rengiant numatomo statyti objekto programą yra labai svarbus, nes logiškas, atitinkantis pastato paskirtį funkcinis sprendimas suteikia daugiau galimybių ir architektūrinės išraiškos tvarumui.

Literatūra

- Andriuškevičius, A. 2008. Apie daug ką... Su A. Andriuškevičiumi kalbasi A. Meškauskaitė, *Nemunas* 23 [žiūrėta 2008 07 14]. Prieiga per internetą: <[<http://test.svs.lt/?Nemunas;Number\(235\)>](http://test.svs.lt/?Nemunas;Number(235))>.
- Andriusytė, A. 2000. Psichologiniai santykio su architektūra motyvai, *Urbanistika ir architektūra* 24(3): 107–111.
- Andriusytė, A. 2007. Savitumas kaip vertybė architektūroje, *Urbanistika ir architektūra* 31(1): 62–66.
- Betsky, A. 2000. Ten Modernists Architects, in *10.10_2: 100 ARCHITECTS 10 CRITICS*. London: Phaidon. 410 p.
- Čaikauskas, G. 2007. Prekybinės paskirties statiniai, iš *Pastatų tipologija*. Pirmoji dalis. Vilnius: Technika, 200–223.
- Daunora, Z. J.; Kirvaitienė, S.; Vyšniūnas, A. 2004. *Vilniaus miesto identiteto apsauga ir plėtros principai*. Vilnius. 151 p.
- Delfi. 2007 [žiūrėta 2008 07 14]. Prieiga per internetą: <<http://www.delfi.lt/archive/article.php?id=14700433>>.
- Dičius, V. 2007. Administraciniai pastatai, iš *Pastatų tipologija*. Pirmoji dalis. Vilnius: Technika, 160–163.
- Donskis, L. 1996. Lietuviškoji architektūra: sintezė ar dezintegracija? *Archiforma* 1: 17–22.
- Francis-Jones, R. 2000. The (Im)possibility of Slowness: A Note on Globalization, Ideology and Speed in Contemporary Architecture, in *10.10_2: 100 ARCHITECTS 10 CRITICS*. London: Phaidon: 433–434.
- Gehl, J.; Kaefer, J.; Reigstad, S. 2005. Close Encounters with Buildings, *Urbanistika ir architektūra* 29(2):70–80.
- Grunskis, T. 2008. Ex nihilo. Su architektu Tomu Grunskiu kalbasi Marius Gaučys, *Kultūros barai* 2008 5 28–32.
- Jakaitis, J. 2008. Interaction of architecture and society: public procurement as tool to improve local economy and architecture, *Urbanistika ir architektūra* 32(1): 17–27.
- Jackson, D. 2005. Viral Internationalism: Mutation By Infection, in *10.10_2: 100 ARCHITECTS 10 CRITICS*. London: Phaidon. 411–412.
- Jenks, CH. 1982. Post-Modernism. *Architecture Today*. New York: Harry N. Abrams, inc., 111–200.
- Lagunovičius, A. 2003. Komercinės paskirties objektai. Dešimtmečio raida: nuo „boutique“ stiliaus parduotuvių iki prekybos ir pramogų sostinės, *Archiforma* 2: 13–23.
- Lazdynaitė, A. 1997. Skaidri VB gelmė, *Arkitektas* 1/5: 18–21.
- Libeskind, D. 1999. Resisting the erasure of history: Daniel Libeskind interviewd by Anne Wagner, in *Architecture and Revolution: Contemporary perspectives on Central and Eastern Europe*. Ed. by Neil Leach. London and New York: Routledge: 130–138. Paimta iš Petrulis, V. 2006. Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos, *Urbanistika ir architektūra* 30(3): 134–142.
- Linartas, D. 2003. Technologiškas danų nokautas, *Statybų pilotas* 13(102): 4–5.
- Lupeikis, K. 2007. *Minimalizmo galia*. Vilnius: Technika. 191 p.
- Miknevičiūtė, M. 1997. Vytautas Vielius, *Archiforma* 4: 97–98.
- Navickienė, E. 2000. Nauja architektūra istoriniame kontekste semiotiniu aspektu, *Urbanistika ir architektūra* 24(3): 112–118.

- Nevanlinna, A. K. 2001. *Dangerous Liaisons: Preserving Post-War Modernism in City Centers*, iš Petrusis, V. 2006. Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos, *Urbanistika ir architektūra* 30(3): 134–142.
- PAS[s]. 2007. Vilnius: UAB Logotipas: 136–139. ISBN 978-5-415-02001-0.
- Petrulis, V. 2006. Stilistinės sovietmečio architektūros vertinimo prielaidos, *Urbanistika ir architektūra* 30(3): 134–142.
- Riabienė, E. 2000. Andrius Gudaitis: kai gerai sutvarkyta funkcija – estetika atsiranda savaime, *Archiforma* 1: 42–48.
- Samalavičius, A. 2008. Urbanistinės erdvės ir „bakalėjų“ kultūra, *Kultūros barai* 2008 4: 2–5.
- Šiaulytis, B. 2005. Independent architecture. An architectural tour to Vilnius. *A 10. # 4*. 58 p. ISSN 1573-3815.
- Štelbienė, A. 2000. Apie tradicinės ir šiuolaikinės architektūros verčių lygmenis, *Urbanistika ir architektūra* 24(3): 97–105.
- Trilupaitytė, S. 1997. Naujasis biznio centras, *Arkitektas* 1/5: 28–35.
- Vilnius 1900–2005. Naujosios architektūros gidas*. 2005. Vilnius: Architektūros fondas. 240 p. ISBN 9955-9812-0-2.
- Viray, E. 2005. Ten thoughts about architecture, in *10.10_2: 100 ARCHITECTS 10 CRITICS*. London: Phaidon. 415 p.
- Vyšniūnas, A. 2006. Vilniaus miestas – tarp metaforos ir pragmatikos, *Urbanistika ir architektūra* 30(4): 159–176.
- VGTU, 2003. Vilniaus miesto centrinės dalies užstatymo aukštingumo reglamento nustatymas. Mokslo darbo ataskaita. 106 p.
- Zaleckis, K. 2005. Kai kurie teoriniai šių dienų megapolio miestovaizdžio formavimo aspektai, *Urbanistika ir architektūra* 29(1): 19–29.
- Ziberkas, L. 2007. Pratarmė, iš *Pastatų tipologija*. Pirmoji dalis. Vilnius: Technika, 5–6.

ABOUT THE ARCHITECTURE OF ADMINISTRATIVE AND COMMERCIAL BUILDINGS IN LITHUANIA IN 1991–2007

A. Ambrasas

Abstract. Referring to actual examples the paper reviews the development of administrative and commercial architecture over the last fifteen years as well as their influence on the formation of townscape. Regularities of architectural and commercial success in buildings are considered. The influence of market economy on the expression and typological characteristics of buildings is also discussed. View on adapting historic buildings and preserving the architectural value of reconstructed buildings is laid, and the architect's role in the background of global processes is revealed.

Keywords: administrative buildings, commercial buildings, multifunctional complexes, visual advertising, townscape.

AUDRIUS AMBRASAS

Architect, Assoc Prof, Dept of Architecture, Vilnius Gediminas Technical University (VGTU), Pylimo g. 26/Trakų g. 1, LT-01132 Vilnius, Lithuania. E-mail: audrius@ambrasas.lt

First degree in Architecture, Vilnius Civil Engineering Institute (VISI, now VGTU) 1985. Projects: author or co-author of 33 realizations of architectural design. Teaching: architectural design. Membership: member of LAS (Lithuanian Union of Architects).